

4. Матвієнко, О. В., Цихмейструк О. М. Громадянські цінності як складова громадянської компетентності демократичного майбутнього вчителя. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. Випуск 31 : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. С. 121-126.

5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://cutt.ly/JR1SjAt> (дата звернення: 23.05.2023).

6. Педагогічний словник для молодих батьків. Київ : ДЦССМ, 2002. 348 с.

Ремех Тетяна,
завідувачка відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
кандидат педагогічних наук,
старший дослідник

Громадянська освіта як засіб формування ціннісно-сміслових орієнтацій здобувачів освіти

У тезах охарактеризовано суть ціннісно-сміслових орієнтацій як основної характеристики особистості. Зауважено на суспільно значущих цінностях українського суспільства та важливості їх інтеріоризації здобувачами освіти. Охарактеризовано потенціал інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас) у вирішенні цього завдання. Окреслено шляхи формування ціннісно-сміслових орієнтацій учнів засобами громадянської освіти.

Ключові слова: цінності; ціннісно-сміслові орієнтації; громадянська освіта.

The theses describe the essence of value and sense orientations as the main characteristic of the individual. The socially significant values of Ukrainian society and the importance of their interiorization by students are noted. The potential of the integrated course «Civic Education» (10th grade) in solving this task is characterized. The ways of forming students' value and sense orientations by means of civic education are outlined.

Keywords: values; value-sense orientations; civic education.

Нині українське суспільство стоїть перед викликами, пов'язаними з боротьбою за національне існування та суверенітет держави. Відповіддю на ці виклики є консолідація української нації, пришвидшений процес євроінтеграції, вияв громадянської та національної ідентичності переважної більшості громадян. Це зумовлює зміни шкали суспільних цінностей та їх ієрархії, що, своєю чергою, впливає на ціннісні орієнтації молоді, зокрема, учнівства.

Пристанемо до думки, що ціннісно-смістова сфера як ядро особистості уналежнює її ціннісні орієнтації та особистісні смисли. Становлення означеної сфери відбувається через процес і механізм вибору особистістю ідеалів, ціннісних орієнтацій, настанов та зумовлює ціннісно-смісловий вектор її цілей, ставлень і поведінки [1, с. 59].

Встановлено, що ціннісні орієнтації особистості як одна з головних її характеристик: формуються на основі інтеріоризації (привласнення) особистістю суспільних цінностей, виражають змістовне ставлення особистості до соціальної дійсності, визначають мотивацію її поведінки та впливають на всі сторони її діяльності, характеризують її спрямованість та активність; слугують своєрідним критерієм і фільтром у визначенні її ставлення до матеріальних і духовних цінностей, системи установок; виконують роль орієнтира у житті та є основою для вибору ідеалів, вибудовування цілей та способів їх досягнення [1; 2; 3]. Таким чином, ціннісні орієнтації визначають життєві цілі людини, виражають найважливіше для неї, те, що наділене особистісним сенсом. Відтак смисл стає провідним чинником формування ціннісних орієнтацій особистості.

Зауважимо, що розвиток і трансформація ціннісних орієнтацій людини в особистісно значущі нині є одним із основних завдань вітчизняної системи середньої освіти [2, с. 130]. Ціннісні орієнтації розглядають як результат виховання і соціалізації учнівства, що в

сучасному українському контексті відкриває перспективи подальшого розвитку особистості й української держави, виступає підґрунтям для продукування інтелектуального потенціалу, політичної стабільності та суспільної злагоди [3, с. 89]. Тому створення умов для відкриття і реалізації учнями власних смислів можна розглядати як пріоритетний напрям побудови освітнього процесу в школі, адже, реалізуючи смисли, учень розвиває свої творчі та пізнавальні можливості, внутрішній світ.

Освітній процес, невід'ємний складник якого – виховний, орієнтується на загальнолюдські цінності як-от морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [4, с. 19]. Додамо до цього переліку актуалізовані нині в українському суспільстві такі цінності як верховенство права, патріотизм, відповідальність, довіра.

Значний потенціал у формуванні означених вище цінностей має шкільна громадянська освіта, що може реалізовуватись в освітніх закладах через предметну (моно/міжпредметну) та позапредметну (діяльність освітнього закладу з формування громадянських цінностей і способів поведінки учасників освітнього процесу) модель [5, с. 31]. У межах нашої розвідки візьмемо до прикладу інтегрований курс «Громадянська освіта» (10 клас).

Аналіз програми курсу, оновленої в 2022 році, дає підстави стверджувати, що навчання громадянської освіти спрямоване на формування в учнів низки суспільно значущих цінностей як-от патріотизм, рівність, верховенство права, справедливість, неупередженість, культурне різноманіття, толерантність, злагода в суспільстві та ін. Причому цінності мають стати основою ціннісних орієнтацій учня, які визначають його установки, компетентності, поведінку. Зазначимо, що завдання інтегрованого курсу «Громадянська освіта», на відміну від інших навчальних предметів/курсів, передбачають формування в учнів умінь «поводитись», «проявлятися», «спілкуватися з іншими», «реалізуватися у життєвих ситуаціях», «отримувати досвід поведінки, взаємодії» тощо [6].

Підкреслимо, що задоволення особистісних потреб учнів, пошук сенсу і значення здобуття громадянських знань і вмінь є умовою ефективного навчання громадянської освіти. З'ясовано, що ціннісні орієнтації виявляються, коли учень говорить, обговорює ціннісну дилему, обґрунтовує думку стосовно неї. Для нас *ціннісна дилема* – це значущий внутрішній ціннісний вибір з двох різних варіантів, які потребують у рівній мірі аргументованих рішень. У процесі вирішення ціннісних дилем учень стикається з сильним за емоційною природою протиріччям, що спричинює трансформацію ціннісних орієнтацій.

На уроках громадянської освіти ціннісні дилеми є основою для навчальних дискусій. Залежно від теми уроку/практичного заняття, учням можна запропонувати питання на кшталт: Чи завжди ваша поведінка відповідає вашим цінностям? Чи вважаєте ви, що громадяни України і громадяни російської федерації мають різні ціннісні орієнтації? Чи мають органи влади примусово евакуювати цивільне населення із зони бойових дій? Чи слід внутрішньо переміщеним особам надавати привілеї у працевлаштуванні, зайнятті посади, отриманні житла? та ін.

Обговорення ціннісних дилем вимагає від учнів оцінки, осмислення та прийняття рішення на основі власного досвіду, переконань, ціннісних орієнтирів. Це, своєю чергою, активізує їхню пізнавальну поведінку й особистісні переживання, залучаючи активно їхню емоційну сферу [7, с. 78]. Адже при обговоренні ціннісної дилеми учень має, по-перше, сформулювати позицію, в основі якої лежать його особистісні цінності; по-друге, усвідомити означену цінність; по-третє, порівняти свої думки з міркуваннями інших; і, по-четверте, відстояти власну позицію, аргументувавши її.

Обговорення дилем на уроках розглядаємо як умову активізації когнітивних й емоційних процесів особистості учня – дилемне протиріччя впливає на його внутрішній світ і душевний стан, викликаючи почуття та стимулюючи емоції, що, своєю чергою, породжує певні смисли. Емоційно-смісловою внутрішньою роботою, до якої залучені учні при

обговоренні/вирішенні ціннісних дилем, сприяє усвідомленню й осмисленню ними різних ідеалів та власних життєвих цілей, що набувають значущості та трансформуються в ціннісні орієнтації [7, с. 78].

Визначення цінностей як пошук сенсу життя у надскладний період нашої історії є питанням виживання і української нації, і кожного українця. Ціннісний світогляд та ціннісні орієнтири можуть допомогти особистості у визначенні як особистісних смислів, так і свого місця в світі. Відтак навчання учнів громадянства має бути смислоутворюючим та ціннісно-орієнтованим за обов'язкової умови залучення їх до активної діяльності.

Список використаних джерел

1. Приходько Ю.О., Лук'яненко М.М. Динаміка розвитку ціннісно-сислової спрямованості молодшого школяра. PSYCHOLOGICAL JOURNAL. Volume 7 Issue 2 (46), 2021. С.59–69.
2. Осадченко І. Формування ціннісно-сислових орієнтацій в учнів старшої школи як пропедевтична проблема. Людинознавчі студії. Педагогіка. 2014. Вип. 29 (3). С. 128–136. <http://nbuv.gov> (дата звернення 16.05.2023).
3. Федорова Ю., Пляка С. Цінності як орієнтир у новій українській школі. https://znayshov.com/FR/15685/mv_58-89-101.pdf (дата звернення 16.05.2023).
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 34 с. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 14.05.2023).
5. Ремех Т., Пометун О. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти : методичний посібник [Електронне видання]. Київ: Конві Прінт, 2021. 222 с.
6. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf> (дата звернення 14.05.2023).
7. Бадер С.О. Технологія розв'язання моральних дилем як засіб формування ціннісно-сислових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Інноваційна педагогіка. Випуск 22. Т. 1. 2020. С. 77–80.

Рибакова Олена,
вихователь

Хмельницького закладу дошкільної освіти №50 «Лелеченька»
Хмельницької міської ради
Хмельницької області

Дошкілля як фундамент формування громадянської компетентності

Про актуальність громадянського виховання дітей дошкільного віку та формуванні громадянської компетентності дітей і формуванні основ морально-етичного та соціального розвитку.

Ключові слова: Громадянське виховання, дошкілля, активна громадянська позиція, компетентності.

Civic education, active civic position, competence, preschool.

Вступ

Актуальність громадянського виховання зумовлюється процесом відродження нації. Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності визначається, що громадянське виховання дітей дошкільного віку це цілеспрямований процес педагогічного впливу на дитину, метою якого є збагачення знань про Батьківщину.

Дошкільний вік є важливим періодом у формуванні громадянської компетентності дітей. У цьому віці формуються основи морально-етичного та соціального розвитку, розвиваються навички спілкування, сприймання світу та аналізу інформації. Дошкілля також є першим етапом формування громадянської ідентичності та активної громадянської позиції. У результаті правильно організованого процесу виховання у дошкільника можуть сформуватися ключові цінності демократичного суспільства, такі як повага до прав людини,